

УДК 351

В. С. ДОРОШЕНКО

ПОЛІТИКА В ІНТЕРЕСАХ НАРОДУ – ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Розкрито роль політичних партій в Україні, державного ідеалу, ідеології, впливу бізнесу на суспільство, а також передумови покращання політичного управління.

Ключові слова: суспільні потреби, політичні, громадські об'єднання, демократична політична культура, ідеологія державотворення.

The article is devoted to description of political parties in Ukraine, state ideal, ideology, impact of business on society, political management improvement prerequisites.

Key words: social needs, political associations, democratic political culture, ideology of state.

Після грудневого референдуму 1991 р. Україну визнали у світі як суб'єкт міжнародного права. Підставами для цього були: окреслена територія, постійне населення, суверенна влада. Але багато чого ї бракувало, а саме – сформованої на принципово інших засадах політичної системи, що стримувало, обмежувало здійснення державою її головної функції – владно-організаційного впливу на суспільні відносини і процеси в політичній, економічній, соціальній та духовній сферах. Не вистачало політики і політиків, адже для свого здійснення державне управління мало б спиратися на аналіз ситуації, що склалася тоді в Україні, прогноз її розвитку та компетентні рішення.

Дану проблематику розглянуто в роботах М. Михальченка, К. Меркотана, Д. Видріна, А. Тупчієнка, О. Корнівського, Г. Атаманчука та ін., які внесли суттєвий вклад у дослідження вищезазначеної теми. Однак вимоги сьогодишньої науки і практики потребують подальшого осмислення питання політичного управління.

Мета статті – висвітлити виключну важливість підпорядкування інтересам і потребам більшості українського народу всіх політичних намагань і дій для створення дійсно цивілізованої держави.

Політика як особлива сфера функціонування суспільства являє собою універсальний механізм соціальної регуляції суспільних відносин, виступає одним з головних способів перетворення світу. Щоб відповідати цьому призначенню, вона має бути спроможною визначати оптимальні політичні цілі, формувати програми конкретних дій, пропонувати і обстоювати цінності та ідеали.

Ті питання, які постали перед політичним керівництвом України на початку незалежності, чітко відображали кризову ситуацію, її гостроту і навіть непередбачуваність: як здійснювати приватизацію, чи варто відмовлятися від статусу ядерної держави, як ставитися до спільної спадщини (золотий запас, алмазний фонд, зарубіжна власність, борги і активи, збройні сили і військова техніка та озброєння).

Починаючи з 1989 р., основним гаслом демократичних перетворень стають питання реорганізації СРСР як держави, тобто політичної організації, головною функцією якої є управління або забезпечення колективного, впорядкованого життя, задоволення природних соціально-етнічних потреб суспільства.

З усією очевидністю проявилася така вада українського державотворення, як відсутність сучасних політичних партій (українські партії, що з'явилися на початку 1990-х рр., – всі автократичні, а ті, що з'явилися згодом, на жаль, теж не стали демократичними).

Уже на початку виникнення політичних партій стало зрозумілим, що тут йдеться не про “віддзеркалення” суспільних потреб і громадської думки, а значною мірою про їх формування. І хоч сьогодні суспільні зміни істотно впливають на трансформацію “старих” і появу нових партій, все ж і в наш час достатньо підстав для твердження про те, що потреба в інноваційній теоретичній та організаційній ролі політичних партій зберігається як у світі в цілому, так і в Україні.

Станом на час виборів до Верховної Ради України в 2012 р. було зареєстровано 197 політичних партій. Зовні це виглядає цілком демократично – адже будь-яка суспільна потреба за такої кількості партій знаходить своїх захисників і критиків, у суспільстві постійно зберігається (присутня) опозиція щодо влади.

Але і в теорії, і на практиці доведено, що “крайня багатопартійність” (Дж. Сарторі), тобто поява п'яти і більше партій, небезпечна для існування держави. Про “ефективність” багатопартійності по-українськи говорять такі факти: упродовж десяти років (2002 – 2012 рр.) у парламентських і президентських виборах взяли участь представники 118 партій; у теперішньому складі Верховної Ради України є представники лише 16 партій (із 197 зареєстрованих), а свої фракції мають п'ять партій – від “найстарішої” (Компартія України веде свій “родовід” від заснованої в липні 1918 р. КП(б)У – обласної організації РКП(б) – так тоді називалася КППС) до наймолодшої (партія “Удар” заснована два роки тому). Ще показовішим є такий факт: якщо одні партії, незважаючи на відмінності в ідеології, іменують себе “народними” (Народна партія, Українська народна партія, Народна самооборона, Народна партія вкладників та соціального захисту, Народна воля, Народна сила, Народно-демократична партія, Народна екологічна партія, Народна влада), то інші, маючи однакову ідеологію, або, точніше кажучи, однаково не ідентифікуючи себе ні з якою ідеологією, вирізняються своїми вкрай екстравагантними назвами (“Совість”, “Праведність”, “Ведуча сила”, “Пробудження” тощо) [2].

Коли мова йде про призначення політичних партій у сучасній Україні, то їм належить докорінно перебудувати вже цю державу, формувати принципово іншу владу. А щоб наші партії були гідні такої місії, їм належить багато чого засвоїти із досвіду інших партій і чимало змінити у своїй будові, ідеології та діяльності. Насамперед слід виробити вміння, здатність акумулювати і представляти в державі інтереси певних соціальних верств. Водночас політичні партії покликані брати активну участь у формуванні цих інтересів, їх співставленні між собою, визначенні пріоритетів, які зорієнтовані на об'єднання зусиль усього суспільства. Нарешті партії покликані сприяти переведенню згаданих інтересів на мову політики, конкретних вимог до влади і ефективних практичних рішень, дій, ідей.

Серед цих ідей на особливе місце заслуговує державний ідеал (у сучасній українській політичній термінології – національна ідея), його наукове

обґрунтування у зіставленні з реальним станом суспільства, національну традицією, із забобонами та пережитками у свідомості широких мас.

Цілком переконливим, на нашу думку, є твердження М. Михальченка про те, що будь-яка нормальна демократична держава має свою ідеологічну доктрину (державницьку ідеологію), в якій визначено систему економічних, політичних, правових і культурних цінностей, ідей, цілей, реалізація яких формує перспективу розвитку суспільства і норми його функціонування в сьогоденні [3, с. 201]. Стосовно України – вона має охоплювати специфіку нашої державності: полінаціональна, але унітарна, соціальна держава. Проте сформувати ідеологічну і політичну доктрину держави вкрай важко через те, що суспільство ідеологічно і політично розколоте. Формування нової конструктивної ідеології необхідне ще й для того, щоб нині існуюча етнокультурна і політична спільнота змогла усвідомити себе українським народом, свою територію – рідною землею, а Україну – своєю Батьківщиною.

За два останні десятиліття Україна пройшла складний шлях державного становлення. Але, на жаль, і досі серйозні політичні рішення приймаються ситуативно, залежно від суспільно-політичної та соціально-економічної кон'юнктури. Політичні лідери свої стратегії формують від однієї виборчої кампанії до іншої, особливо не переймаючись обґрунтуванням і пошуком шляхів і способів їх реалізації. А це підводить до висновку про необхідність деталізації національних цілей, конкретизації їх внутрішньої ієрархії і відповідно до загальнодержавної стратегії як втілення своєрідної державотворчої ідеї, обґрунтованої в державотворчій ідеології. Під останньою сучасна політична наука розуміє сукупність ідей і принципів, покликаних легітимізувати, захистити державу як суспільний інститут, стрижень політичної системи та сукупність ідей, націлених на формування політичної нації, громадянського суспільства, демократизацію суспільних взаємовідносин [3, с. 214].

В умовах сучасної України особливого значення набуває ціннісний аспект державотворчої ідеології. Ідеології як суспільного явища, що має об'єктивне підґрунтя. Саме це мав на увазі відомий учений М. Амосов, ствердно відповідаючи на запитання, чи потрібна державі ідеологія. “Я вважаю – необхідна. Ідеологія визначає державний устрій, і громадяни повинні вірити, що він справедливий. У крайньому випадку – в основному. Інакше – як жити? Для будь-якої діяльності людина визначає мету. Мета всього народу – це і є ідеологія суспільства, розписана в законах. Без ідеї не буде єдності народу, а отже, й прогресу в матеріальній і духовній сферах”, – зазначав учений [3, с. 201].

Є заперечення проти державотворчої ідеології і з іншого боку, а саме – ідеологічні партії поступово, але неухильно сходять з політичної арени. На їх місце також неухильно висуваються партії як політичне продовження фінансово-промислових груп або організацій на зразок груп інтересів, тобто структури без чіткої ідеології, споживацької та пристосовницької. Як показує практика успішних демократичних країн, політика тут давно де-факто підпорядковується досягненню бізнес-цілей фінансово-промислових груп (ФПГ) та транснаціональних корпорацій (ТНК).

Зі 100 найбільш впливових людей в Україні 42 особи – це бізнесмени, їх сумарний капітал становить понад 400 млрд грн, суму співставну з річним бюджетом країни. Більшість з них бере участь у державних програмах (наприклад, програми пов'язані з Євро-2012, як показав час, були насамперед бізнес-проєктами

окремих ФПГ), досить успішно використовують легальні та напівлегальні механізми отримання коштів (податок на додану вартість, пільги тощо).

Отже, ФПГ інтегровані в українську владу, але інтегруватися в суспільство їм поки що не дозволяє слабка партійно-політична влада, а також бюрократично-адміністративне свавілля, що проявляється в нехтуванні законом, зловживанні службовим становищем, зростанні корупції. У цій ситуації і державі, і суспільству в цілому бажане якомога чіткіше і швидше формування і реалізація ефективної концепції взаємовідносин у трикутнику “влада – ФПГ – суспільство”.

На нинішньому етапі соціально-політичного розвитку України відбувається зміна поколінь управлінців: на місце старих кадрів приходять нові, молоді, краще адаптовані до ринкових відносин, з раціонально обґрунтованим прагматизмом, із сміливими планами і здоровими амбіціями, з почуттям патріотизму, національної гідності.

Доречно зазначити, що управління – це настільки мистецтво й ремесло, наскільки й наука. А це означає, що управлінські кадри всіх рівнів мають знати, як збирати, впорядкувати і передавати потрібну інформацію і уміти розробляти стратегію швидкого розуміння природи політичних проблем і набору (діапазону) можливих розв’язань та їх альтернатив; володіти навичками передбачення і надійного оцінювання наслідків політичних альтернатив (це дають економіка і статистика). Ефективне управління завжди “видає” бачення того, як поставити усвідомлену суспільну проблему в певний контекст, тобто бачення як можливостей, так і перепон, складнощів для реалізації того чи іншого заходу, проекту, щоб вживані дії не призводили до наслідків, які вимагають більших суспільних витрат, ніж дають суспільних вигід. Не забудемо і про те, що та чи інша поведінка в політичному процесі, дотримання чи порушення певних етичних норм (наприклад, “наказ не замінює переконування”, “державні інтереси вищі за інтереси чиновника будь-якого рангу”) та інші важливі ознаки управлінця не з’являються в нього з одержанням чи здобуттям посади. Найчастіше це стає результатом постійного навчання, наполегливої праці, твердої волі і почуття власної гідності.

В одному із авторитетних зарубіжних досліджень на цю тему йдеться про варіанти дій управлінця або експерта, якщо вони мають окрему думку або незгодні з тим чи іншим варіантом вирішення проблеми [2, с. 40–46]. Один із дослідників наполягає на такій послідовності дій: лояльність допомагає визначити, скільки разів треба висловлювати свою думку, перед тим, як виходити з гри; вислів думки теж може мати різні форми – відкрите висловлювання, протест, ультиматум; вихід з гри – це ситуація, коли участь у реалізації конкретної політики даному виконавцю настільки небажана з етичних міркувань, що він залишає дану роботу, навіть ризикуючи залишитись певний час безробітним або зазнати певних матеріальних (фінансових) втрат.

Варто звернути увагу і на такі сучасні моменти в українській кадровій політиці, як посилення її ролі в подоланні патологій та деформацій минулого, яких зазнала Україна (цьому служить формування таких якостей, як порядність, гуманізм, повага до закону, гідність) та орієнтація національних кадрів на світові стандарти й цінності (цьому сприятиме нарощування зусиль на шляху політико-правової, професійної та ментальної сумісності з кадрами інших країн).

У сучасних умовах відбувається активне переосмислення існуючих ідеологічних концепцій і практичних проєктів, передусім стосовно характеру й змісту національних ідеалів. Йде суперечливий процес пошуку оптимального варіанту поєднання національних цінностей із міжнародними в контексті вироблення нової моделі української держави, держави європейського зразка - органічного елемента сучасного світу. Роки української незалежності переконливо проде-монстрували утопічність не тільки старих соціально-політичних конструкцій, але й не меншу захмарність, ілюзорність планів нових, так званих націонал-демократичних сил. Особливо негативними для України виявилися наслідки неспівпадіння політичної теорії та практики, зокрема в соціально-економічній сфері; однобічна оцінка можливостей українського суспільства, відмова від використання раціональних аспектів попереднього соціального досвіду, розрив життєво важливих для країни зв'язків; переорієнтація, всупереч вітчизняним особливостям, на чужі моделі менеджменту. Заклики "будувати Україну з "чистого аркуша" не відповідають реальній ситуації, об'єктивним потребам держави, народу, його традиціям. Спостерігається міфологізація та ідеалізація окремих періодів життя українського народу, далекого минулого. Варто знати: в державу нас єднає не те, ким ми були вчора, а те, що ми будемо спільними зусиллями сьогодні, те, якими цінностями будемо жити завтра.

В українському суспільстві ще й досі поширюються погляди та судження про випадковість і легкість процесу державного усамостійнення України. А це означає, що ми й досі не усвідомлюємо до кінця, яку спадщину ми одержали, а відтак, не готові порозумітися щодо мети й засобів подальшого розвитку країни.

Отже, постає винятково важливе стратегічне завдання: відтворити історичну пам'ять народу, передати її молоді; акцентувати увагу на інтеграційних традиціях народної свідомості; сформувати науково-об'єктивний та політично неупереджений світогляд; реалістично оцінивши свої можливості і звірившись із віковичними прагненнями народу, зробити прорив у майбутнє.

Формування нової державної влади - процес тривалий і болісний. Зокрема, владну кар'єру сьогодні переважно забезпечують не особисті якості людини, а, передусім, належність до тієї чи іншої партії, клану або "земляцтва".

Треба вже сьогодні формувати, готувати кадри нової політичної генерації - активних діячів з державницьким мисленням, спроможних повноцінно здійснювати функції влади й управління. Відкриваючи дорогу молодим, важливо все ж віддавати перевагу якостям соціальної зрілості, зважаючи, що споконвіків загалом керували старійшини з притаманними їм розважливістю, волею і мудрістю.

Література:

1. *Веймер Девід Л.* Аналіз політики: Концепції і практика / Л. Девід Веймер, Р. Ейден Вайнінг ; пер. з англ. І. Дзюба, А. Олійник ; наук. ред. О. Кілієвич. - К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2000. - 654 с.

2. *Меркотан К.* Квазісистемність української багатопартійності / К. Меркотан // Політичний менеджмент. - 2011. - № 3. - С. 113-121.

3. *Михальченко М. І.* Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи // М. І. Михальченко. - Дрогобич : ВФ "Відродження", 2004. - 488 с.

Надійшла до редколегії 17.09.2013 р.